

“Обществен капацитет за справедлив зелен преход”

Проект, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към МОН с договор КП-06-ПН55/13, изпълняван от екип на Институт по философия и социология при БАН. Срок за изпълнение ноември 2021- ноември 2024 г.

Проблемът: Преходът към нисковъглеродна енергийна система и икономика е сложна задача, която изисква формирането на адекватни политики за извършване на промените. Такива политики могат да бъдат създадени при наличието на няколко основни предпоставки, изграждащи основата за постигането на справедлив зелен преход:

- Предпоставка 1: Социално ефективен политически процес на вземане на решения, с включен широк кръг от участници и възможности за влияние (обществен капацитет)
- Предпоставка 2: Общоприето разбиране за справедливост на осъществяваните промени и рисковете/ползите, свързани с тях
- Предпоставка 3: Наличие на ефективни управленски инструменти за осъществяване на политиките, свързани с предвидените трансформации (държавен капацитет).

Контекстът:

Европейският съюз полага усилия за извършване на „зелен преход“¹, поемайки ангажимента до 2050 г. да стане първият неутрален по отношение на климата блок в света. Основен акцент се поставя върху промените в енергийния сектор на отделните държави и необходимостта от намаляване на въглеродните емисии. Това изправя всички страни-членки на ЕС пред сериозни предизвикателства, включително и защото повече се разчита на наличния политически опит, отколкото на ясна визия за справедливост на прехода, критерии за мониторинг и оценка на справедливостта и конкретни политики и програми за нейното постигане.

За България тези предизвикателства нарастват много повече поради ред други причини: състоянието на енергийния сектор; спецификата на формирането на политики в този сектор; високите нива на бедност и социално изключване; демографската криза; ограничените възможности на социалната политика да смекчава негативни социални ефекти при прехода и т.н. Заедно с това съществува немалка вероятност проблемът за поддържането на справедливост при осъществяване на зеления преход да бъде подценен и лесно да възникне конфликт между „зелените“ и социалните цели (справедливостта) на прехода.

¹ Понятието „зелен преход“ е станало популярно като обобщаващо промените, които трябва да бъдат направени в редица сектори на икономиката и обществото, но най-вече в енергетиката, така че да се постигнат заложените от ЕС цели за намаляване на въглеродните емисии и произтичащите от тях климатични промени.

„Предстои ни безпрецедентна трансформация. Тя ще бъде успешна само ако е справедлива и само ако е от полза за всички.“

Урсула фон дер Лайен, 2020

Възникват съществени въпроси: Как да се осъществи този преход, така че „никой да не бъде изоставен“? Възможно ли е да се постигне справедливо разпределение на ползите и тежестите при осъществяване на промените, така че те да са „от полза за всички“? Има ли българското общество капацитет да постигне справедлив „зелен преход“?

Проектът:

На тези и други важни въпроси се опитват да намерят отговори изследователи от ИФС-БАН. Основна цел на проекта е:

Да допринесе за решаване на сложната задача за осъществяване на справедлив зелен преход у нас чрез:

- а/ съчетаване на социални и екологични цели
- б/ разработване на механизми за включване на гражданите в процесите на разработване и прилагане на адекватни политики

Проектът обсъжда обществения и държавния капацитет, въз основа на про-развитийни социетални характеристики и социални ресурси – знание, морални ценности и власт.

Логиката и последователността на основните стъпки на изследването е:

- а/ да се идентифицират базисни характеристики на обществото, които формират неговия /обществения/ капацитет;
- б/ да се изберат показатели, които описват състоянието на тези характеристики;
- в/ да се проведат изследвания за установяване състоянието на тези показатели.

Научен колектив:

доц. д-р Мария Желязкова
(ръководител)
доц. д-р Венета Кръстева
проф. дсн Духомир Минев
гл. ас. д-р Жана Цонева
д-р Николай Янев

Дейности, осъществени през първи етап от проекта:

- Селектирани са водещи теоретични модели на публични политически процеси на вземане на решения със специален фокус върху моделите с гражданско участие и конкретните процедури за тяхното прилагане
- Подбрани са водещи концепции за енергийна справедливост
- Разработен е комплекс от критерии за справедливост на „зеления преход“
- Анализирани са социалната ефективност на различните дефиниции за енергийна бедност
- Изведени са клъстери от публични политики за намаляване на енергийната бедност
- Проведено е национално представително изследване
- Осъществени са 31 дълбочинни интервюта
- Организиран са 3 фокус групи

Основните теми, включени в дизайна на емпиричните изследвания (анкетна карта и гайд) са:

- Отношение към екологичните проблеми, влиянието им върху България, необходимостта от зелен преход пред страната и предизвикателствата, които възникват;
- Преценка на възможностите за осъществяване на справедлив зелен преход, включително съответствие между оценка какво означава справедлив преход, какво е състоянието в България и какви са очакваните последици от осъществяването на зелен преход;
- Оценки на начините на формиране на политики в областта на енергетиката у нас и възможности и намерения за гражданско участие.

Резултати:

Разговорите с представители на различни заинтересовани страни – експерти, и представители на изпълнителната власт, синдикати, НПО активисти – показаха, че сред тези групи се е формирало разбирането, че трансформацията не само на енергийния сектор, но и на цялата икономика към енергийно и ресурсо по-ефективни, е неизбежна.

„Той се случва този преход, той ще се случи с нас или без нас...“

Интервю 01, експерт

Част от експертите обърнаха внимание на това, че сме изправени пред една много по-голяма трансформация, отколкото си представят голяма част от хората.

„Голямата битка, която трябва да водим е да разберем, че не става дума за едни пари, а за реформи, за ценности. Да разберем, че трябва да догонваме...да разбере българинът, че е част от тази модернизация, която е отговорност на елита, но и обща отговорност...“

Интервю 03, синдикат

За разлика от сходната визия на много експерти, представители на държавни институции и НПО, резултатите от изследването показват, че българите имат по-скоро умерена позиция спрямо екологичните промени и от тук спрямо действията, които трябва да се предприемат. Болшинството от хората (над 80%) са убедени, че климатичните промени и екологичното замърсяване са несъмнен факт, но по-голямата част от тях (над 45%) смятат, че твърденията за тях са силно преувеличени. Това до голяма степен обяснява убеждението им, че екологичното замърсяване засяга България умерено (45.6%) и дори слабо (26.3).

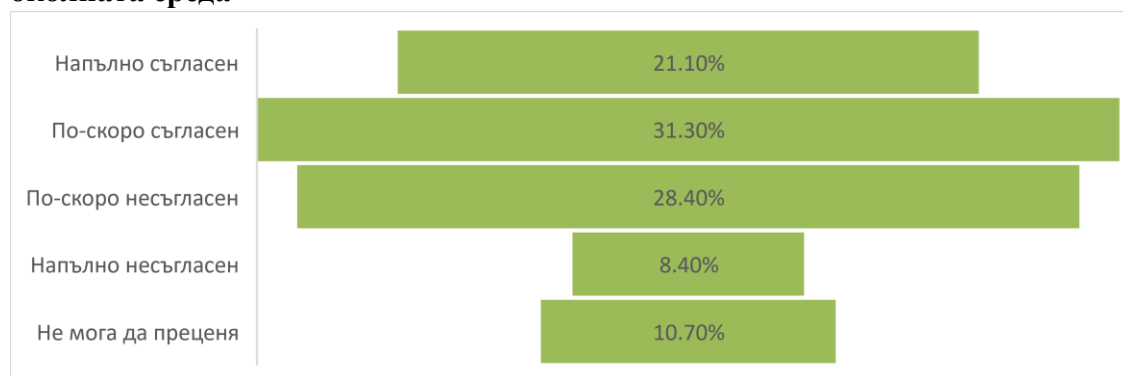
Графика 1: Кое от следните мнения споделяте?

Мнението за влиянието на изменението на климата за хората и бъдещите поколения е почти раздвоено – 53.3% от българите го намират за опасно, докато 40.2% не мислят така. Подобно противоречиво отношение се открива и при въпроса за транспорта като замърсител – 74.4% от българите са съгласни, че транспортът е сред основните източници на замърсяване. Въпреки това едва 32.3% смятат, че трябва да се преустанови използването на бензинови и дизелови автомобили, докато 57.7% са против.

Независимо че близо 96% от хората са убедени, че природните ресурси трябва да се пазят за бъдещите поколения, когато са изправени пред избора – икономически растеж - околна среда, нагласите не са така категорични – 52.4% в различна степен са съгласни, че икономическият растеж е по-важен от замърсяването на околната среда, докато на обратното мнение са 36.8% от българите.

Графика 2: Вярвам, че икономическият растеж е по-важен от замърсяването на околната среда

От друга страна, представители на неправителствени организации, занимаващи се с екологични проблеми и някои експерти, свързват зеления преход именно с възможност за повишаване на икономическия растеж, нарастване на конкурентоспособността на българската икономика и създаване на нови работни места.

„...ще имаме по голямо, по-широко разпространение на всички тези процеси, които ще създават работни места в уязвими райони...прилагането на зеления преход ще намали неравенствата като създава повече възможности за малък, среден бизнес, за микробизнес, за домакинствата...ще намали цените, ще намали неравенствата, ще децентрализира, ще демократизира и ще направи по-прозрачни някои сектори...енергийният преход и зеленият преход в икономиката ще доведат и до значително намаляване на корупцията.“

Интервю 05, НПО

За разлика от това мнение, голяма част от българите имат негативни очаквания по отношение на количеството на работните места и зависимостта от вноса на енергия.

Графика 3: Последици от зеления преход

Според интервюирани, тази нагласа в българското общество е резултат от липсата на открита комуникация и ясна информация от политиците за това какво и как предстои да се промени в енергийния сектор в България.

„...не мисля, че правилно се комуникира и обяснява. Лидерите и администрацията не са подготвени да работят с такива сложни дългосрочни процеси.“

Интервю 02, държавна институция

„Да, безспорно има много грешки [в комуникацията]. Проблемът е, че дълги години, вместо да се отиде там, да се седне с тези хора...и да се мисли нещо заедно, нищо не се прави ... Затова казвам, че дълго време е загубено, заедно с тях да седнем и да решим как това [промяната в енергетиката] да се случи. И накрая сега, никой не е доволен“.

Интервю 16, държавна институция

Според представители на синдикалните организации предизвикателството пред България е свързано не толкова със загубата на работни места, а с темпото, с което се налага преходът и с факта, че все още никой не посочва конкретно какви ще са новите инвестиции в ниско въглеродни индустрии, които ще отворят нови работни места, какви и колко ще са тези работни места. Тази позиция произтича от разбирането на синдикалните организации за справедлив зелен преход.

„За нас справедлив преход е да няма загубени работни места, обратното – да бъдат отворени нови работни места, защо да не ги кръстим зелени работни места, които да бъдат с по-добри условия, по-добре платени, хората да работят в по-сигурни условия, бъдещето им да не е поставено на рискове, каквито в момента съществуват именно с осъществяването на този преход“

Интервю 17, синдикат

Болшинството от българите (88.6%) също са на мнение, че зеленият преход трябва да е постепенен и предпазлив, а още по-висок процент – 95.6% са убедени, че трябва да се положат грижи работниците от закриващи се производства да бъдат преквалифицирани и да им се осигури добре платена работа; всички засегнати от негативни промени да бъдат подпомогнати – 94.6%; да се подкрепят енергийно бедните – 94.4%; да не се позволява да се увеличава бедността – 98.8%; да не се увеличава цената на енергията – 98.4%; да се открият нови работни места – 96.7%.

Резултатите от националното представително изследване разкриват скептичност сред българите по отношение на справедливостта на „зеления преход“. Това до известна степен е свързано и с общата оценка на българските граждани за състоянието по оста справедливост – несправедливост: 85.6% от хората, макар и с различна категоричност, определят, че в българското общество няма справедливост и едва 9.9% смятат, че има справедливост. Усещането за несправедливост влияе и върху оценката за прозрачността при вземане на решения в България – 69.8% от българите в различна степен са убедени, че няма прозрачност в тези процеси.

А прозрачността и участието на възможно по-голям кръг заинтересовани страни определя и от интервюираните експерти като основен фактор за успешното протичане на зеления преход.

„Ние на практика трябва да осъществим един преход по справедлив начин. Той не може да е справедлив, ако не е достатъчно прозрачен, ако не е базиран на диалог, ако ощетените не са компенсирани и най-важното..., ако държавата няма визия как да изпълни международните си ангажименти...“

Интервю 02, държавна институция

Убеждението, че за да се осъществи справедлив зелен преход е необходима споделена дългосрочна национална визия и стратегия, която да се следва независимо от промените в изпълнителната власт, може да се изведе като нещо, около което се обединяват интервюираните от всички групи заинтересовани страни. Друг значим фактор е последователно и просветено разработване и изграждане на механизми за собственост на българското общество върху процесите на зеления преход. Стимулирането на възможности за диалог и участието и влиянието на различни групи при вземане на решения и формиране на политики може да смекчи високата степен на поляризация на мненията и да подкрепи обща визия за справедлив, екологично и социално полезен развитиен преход.

За контакти:

Уеб сайт на проекта - <https://zelenprehod.blogspot.com/p/home.html>

E-mails: mariadjeliazkova@gmail.com; veneta_krust@abv.bg